

Dobszay László

GONDOLKODÓ

füzetek

MIT ADHATUNK EURÓPÁNAK? (6)

JEGYZETEK A LITURGIÁRÓL:

71. „Quam oblationem...”

72. Zsoltárok

36. szám

2006. február

Gondolkodó Füzetek

*Kézirat gyanánt – Felelős kiadó: Dobszay László
Készült az MTA-TKI — LFZE egyházzenei kutatócsoportjában*

1. füzet: A keresztény értelmiségi (I). – Jegyzetek a liturgiáról: 1. Igazság és érthetőség. – 2. Hogyan imádkozzuk a 118. zsoltárt?
2. A keresztény értelmiségi (II). – Jegyzetek a liturgiáról: 3. Az éneklőszék. – 4. A liturgikus stílus szétesése. – Aquinói Szent Tamás a hit megvallásáról
3. A keresztény értelmiségi (III). – Jegyzetek a liturgiáról: 5. A liturgikus homília formája. – 6. Benedictus Dominus Deus Israel. – Szent Ágoston beszéde az újonnan megkereszteltetekhez
4. A karácsonyi virrasztó zsolozsma. – Jegyzetek a liturgiáról: 7. A karácsonyi nagyéneklés. – 8. Az 50. zsoltár utolsó versei. – Melléklet: Az esztergomi zsolozsma karácsonyi matutinuma
5. A szövegértésről. – Jegyzetek a liturgiáról: 9. Énekek a szentekről. – 10. Sajnálom...
6. Szövegalkotás és szövegértés – egyházi környezetben. – Jegyzetek a liturgiáról: 11. Gyertyák az oltáron. – 12. Ordo Cantus Missae
7. A húsvét heti „dicsőséges vespérás”. – Jegyzetek a liturgiáról: 13. A liturgia drámaisága. – 14. Változatosság?
8. Mi a magyar a zenében? – Hit, remény, szeretet – Jegyzetek a liturgiáról: 15. A pazarló liturgia. – 16. „Búgó kürtök”?
9. Szemben a feladattal – Kommentár a nagypénteki „Adoratio Crucis”-hoz (Aquinói Szent Tamás: Vajon helyes-e Krisztus kereszttét imádó tisztelettel illetni?) – Jegyzetek a liturgiáról: 17. A Máté-passió. – 18. Húsvéti népénekeinkről
10. Az orációk fordítása (Mezey László szellemi hagyatékából) – A gyermekkori emlékek (Raissa Maritain írásából) – „Jön a vihar...” – Az úrnapi vespérás Magnificat-antifonája (az Isztambuli Antifonáléból) – Jegyzetek a liturgiáról: 19. Egy mennybemeneteli prédikáció margójára – 20. Aquinói Szent Tamás arról, hogy miért lett Krisztus mennybemenetele a mi üdvösségünknek oka
11. Aquinói Tamás a békéről: (1) Vajon ugyanaz-e a béke, mint az egyetértés? – A számítógép: a szellemi munka ellensége és barátja – Jegyzetek a liturgiáról: 21. A sequentia - és a liturgia misztikus jellege. 22. A dalosított zsoltár-recitáció
12. Aquinói Tamás a békéről: (2) Vajon mindenki kívánja-e a békét? Vajon a béke a szeretet sajátos kihatása-e? – Mi a tudomány? Ki a tudós? (I) – Jegyzetek a liturgiáról: 23. Halottak napja. 24. Mondatrend – a mondat rendje.
13. Mi a tudomány? Ki a tudós (II). – Versmondás – A művészek és az Egyház – Jegyzetek a liturgiáról: 25. „Istentisztelet modern szabad asszonyoknak”. 26. A sivatagi atyák üzenete a mához.
14. Olvasóim leveleiből – Jegyzetek a liturgiáról: 27. Legrégibb (és legszebb) karácsonyi énekünk. 28. Mít tegyünk azzal, ami „elavult”?

(A jegyzék folytatása a bátlapon)

Mit adhatunk Európának?

6.

Európát.

Európa nem (csak) egy kontinens, hanem egy érték-akkumulátor. Felsorolhatjuk az arcukat kialakító fő történelmi tényezőket: a görög-római kultúrát, civilizációt és társadalmi tapasztalatokat, a zsidó egyistenhit erkölcsi felelősségét, a kereszténységet, Nagy Károly egységesítő koncepcióját, a skolasztikát és az arab tudományosságot, a humanizmust és a felvilágosodást, a 18-19. században kialakult politikai intézményrendszert, a természettudományos és műszaki haladás nagy mozgalmát. Ezek (és más) erők végül is létre hoztak bizonyos – eddig még többé-kevésbé megőrzött – minőségeket, teljesítményeket, normákat, lelkületet. Ezekre a minőségekre gondol József Attila, amikor Thomas Mannt dicsérve leírja híres sorait:

Foglalj helyet. Kezdd el a mesét szépen.

Mi hallgatunk és lesz, aki csak éppen

néz téged, mert örül, hogy lát ma itt

fehérek közt egy európai.

Először is kérem olvasómat, üljön le csendben, és próbáljon meg maga is felsorolni olyan „tulajdonságokat”, melyek Európát Európává teszik, melytől valaki(k): fehérek közt egy európai. Az ilyen felsorolás órák hosszat tarthat, több száz sajátosságot mondhatunk el a sok évszázados Európáról. Nem kell valamiféle felsőbbbség-érzet kinyilvánításának venni, ha összehasonlítjuk Európát (talán a kissé szélesebb értelemben vett európai kultúrát) azzal, ami ennek határain kívül esik.

De mi teszi eggyé ezt a sokszínűséget? És hogyan alakulhatott ki ilyen sokszínűség egy egységen belül? Így volt-e ez a régi kínai, japán, indiai, arab világban is? Hogy áll ott a folytonosság és állandó változó-képesség, gyorsuló fejlődés és maradandóság, a múlttól való folytonos eltávolodás és oda való tudatos visszatérés kettőssége?

Az európai gondolkodás hosszú iskolázáson ment keresztül, s erős racionalitás jellemzi. Ez a racionalitás magába foglalja a szigorú logikai rendet követő induktív-deduktív módszereket és bizonyítási eljárásokat, de a „belátásra” épülő (ez az „intuíció” eredeti jelentésével), a magától értetődő igazságok felismerését szolgáló intellektuális fejlettséget is.

A logikus, nyomos gondolkodás a tények tiszteletére, a pontosságra szoktatja a gondolkodót, a valóság és mérő képzelgés elválasztására. Ez megkülönbözteti az európai gondolkodást azoktól a kultúráktól, melyekben a tudás és a képzelet, a tudomány és a költészet minduntalan összevegyül, összeolvad. Ám ez a racionalitás az európai századok folyamán inkább ösztönzője, mint fékezője volt a fantáziának, kreativitásnak, de a költészetnek, érzésnek is. A gondolat ötleteket ad nekik, melyet azok szabadon továbbszőnek, majd pedig a gondolat „ellenőrizi” az eredményeket.

A rómaiság is, a kereszténység is erős lökést adott ahhoz, hogy az európai fejlődés alapvetően közösségi fejlődés legyen, a közösség életrendszerében egyesítse a különböző területeken (tudomány, vallás, filozófia, művészet stb.) szerzett tapasztalatokat. Az európai társadalom nem tiltotta, de nem is ösztönözte az egyén elszigetelődését; de nem is alkotott kasztokba, szkémákba, merev szokásokba szorított, falanszterszerű társadalmi rendet. Együtt élő eleven emberi közösségek szorították tagjaikat és egymást keretek közé, és azok szüntelenül feszegették is e kereteket.

Csillapítatlanul együtt hatott a természet és kultúra feszültsége is. A kultúra itt jelentsen megműveltséget. A legszebb európai táj: a békésen megművelt természeti környezet. De nem csak a környezetre gondolok itt, hanem az emberi természetre is. Szabályok, szokások, nevelés és kölcsönös kontrol fékezte az ösztönös emberi természet megnyilvánulásait, de azt mégsem kötötte gúzsba. Az mindig belülről feszítette, elevenné tette az emberi törekvéseket, akarásokat. Az európaiság az ember viselkedésében mértéktartást, udvariasságot, a természet megszelídíttetését jelenti, valami csillapítottságot. De ehhez kell valami, amiben mértéket tartunk, amit megszelídítünk, csillapítunk. Vagyis ez nem azonos a keleti ember viselkedési fegyelmével.

Az európaiság persze jelenti tudások, kifejezések, közmondások, konvenciók, élmények, meglátások óriási csomagját is. Néha ballasztnak tűnik, de nem tudunk, nem is akarunk megszabadulni tőle. Az Európa „örege” ugyanazt jelenti, mint egy jól sikerült egyéni életben a tapasztalatok gazdagsága és összeérleltsége. „Nem most másztunk le a fáról.” De az öreg Európa nem gátolja, hogy ezt az élménytárat fiatalosan használjuk.

Európa „módszeres”. Az egyszerű mesterségekben, a tudományban, művészetben, a társadalomszervezésben meg akarja találni azt a módot,

ahogyan könnyebben és biztosabban eléri célját. Születhet valami álmodozásból. De nem álmodozásból valósul meg, hanem helyesen alkalmazott technikával, vagy a régiek szavát használva: ars-szal. A jó technika, a jó ars saját produktumai által fejlődik. Nem örök, és nem a munka tárgyától elvonatkoztatott szabályrendszer. A teljesítmény az arsból jön, az ars pedig a teljesítményekből fejlődik tovább.

Európa azért juthatott a legmesszebbre a civilizáció terén is, mert a fantáziát a technikával, a konzervativizmust az állandó kitöréssel egyésítette, az igazság vágyát pedig összekötötte a társadalmi felelősséggel. Ahogy Bíbó István mondta: sok európai technikai találmányt már a görögök is ismertek, de számukra játékok voltak, vagy egy megállapítás illusztrációi. Nem gondoltak arra, hogy belőle hasznos „találmány” váljék, hiszen a munkát a rabszolga ügyis elvégezte. A rabszolgaság megszűnése és a kereszténység hozta meg azt a minimális társadalmi szolidaritást, mely a technikai játékból a munkát megkönnyítő találmányokat formált. Azután a gazdasági előrejutás dinamizmusa nem nyugodott, míg a munkát megkönnyítő és hatékonyabbá (a munkáltatót pedig gazdagabbá) tevő új és új módszereket nem tudott szolgálatába állítani.

Európa befogadó–terjeszkedő (integratív–expanzív) kultúra. Akármennyire becsüljük is Ázsia, Afrika népeinek kultúráját, akármennyire elítéljük is azt, hogy a gyarmatok nem fejlődhettek saját logikájuk szerint, a tény mégis az, hogy az „egzotikus” kultúrák vették át az autót és a munkagépeket, Mozartot és a számítógépet, a higiénikus kórházat és az atomot: a jót, rosszat egyaránt.

Nagyon sokat lehetne még egybegyűjteni arról, ami Európát teszi.

De miért mondtam, hogy lehetőségünk van Európát adni Európának? Európa ma könnyen elfelejtheti önmagát: megelégszik azzal, hogy kontinensnek, gazdasági közösségnek, civilizációs eszközök tárházának tudja identitását. Igazából ez lenne „Európa elrablása”. A magyar történelem sok balszerencsés fordulatának egyik kedvező következménye, hogy szellemi elitünk állandóan töprengeni kényszerült a lét és társadalmi lét nagy kérdésein. Miért ne töprenghetnénk azon is, mi Európa? S miért ne beszélhetnénk erről mi is Európának. Miért ne törekedhetnénk őrizni azt, ami minket európaivá tesz? Hadd utaljak most vissza a József Attila versre. Bizony nemcsak utolsó sora beszél Európáról. Az egész föl villant valamit abból a sok száz dologból, ami Európát Európává teszi. Mellé tehetjük Babits sorait is: „egy lélek, egy ország végtül-végig, magát-tépő hazám: Európa”.

Jegyzetek a liturgiáról

71. „Quam oblationem...”

Először is arra kérem olvasómat, ne sajnáljon a következőktől egy nyugodt órát, s olvassa lassan, figyelmesen.

A római misekánonnak az átváltoztatást közvetlenül megelőző könyörgését liturgiánk egyik kulcs-szövegének tekintik a kutatók, ugyanakkor sokan és sokat szenvedtek pontos megértésén és fordításán. Most előbb a fordítási problémát elemezzük, utána azonban általánosabb tanulságokat is szeretnénk levonni.

A latin szöveg így hangzik: „Quam oblationem tu Deus in omnibus, quaesumus, bene-†dictam adscri-†ptam, ra-†tam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, ut nobis Cor-†pus et San-†guis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi, Qui pridie quam pateretur...” Ha nem értjük a latint, akkor is látjuk, hogy a könyörgés igen átgondolt szerkezetben van fogalmazva:

Quam oblationem

tu, Deus,

in omnibus

(quaesumus)

1) benedictam

2) adscriptam

3) ratam

4) rationabilem

5) acceptabilemque

facere digneris

ut Corpus et Sanguis fiat

dilectissimi Filii tui – Domini nostri – Jesu Christi.

Qui pridie quam pateretur...

Először megnevezi a tárgyat (*quam oblationem*) és a cselekvésre kért személyt (*tu Deus*), majd öt összehangolt szó következik: *benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem*. A szavakat három, nyomatékossító és az adományokra rámutató keresztvetés kíséri, majd ismét két keresztvetéssel (ezúttal külön a kenyér és külön a bor fölött) kiemelt kérés következik: „*ut nobis Corpus et Sanguis fiat...*”.

A szerkezet nemcsak a dikció szépségét szolgálja. A korábbi kérések sorozatát ez a könyörgés vezeti át az áldozati cselekedet (az átváltoztatás) pillanataihoz. A szöveg (és a keresztvetések) rendje mintegy azt érzékelteti, hogy most egy személyek és személyesség fölé emelkedő, objektív esemény következik, melyben az Egyház hivatalosan, Isten által rendelt köteleességét teljesítve beszél és cselekszik.

Ezután lássuk a ma érvényes magyar fordítást: „Áldd meg, Istenünk, bőszéges áldásoddal ezt az áldozati adományt, tedd rendelésed szerint magadhoz méltóvá és előtted kedvessé, hogy legyen ez számunkra szeretett Fiadnak, a mi Urunk Jézus Krisztusnak teste és vére. Ő ugyanis szenvedésének előestéjén...”

Ugyanezt Szunyogh Xavér Ferenc misszáléjában így olvassuk: „Ezt az adományt, kérünk, Isten, tedd mindenben + áldottá, + tulajdonoddá, + érvényessé, szellemivé és elfogadhatóvá: hogy számunkra szeretett Fiadnak, a mi Urunknak Jézus Krisztusnak tes-+tévé és vé-+révé válják. Ki szenvedésének előestéjén...”

Mezey László kánonfordításában: „Az adományokat pedig te, ó kegyes Isten, kérünk, tegyed mindenek fölött áldottá, törvényed szerint elfogadottá, Magadhoz méltóvá, lelkié, és Előtted kedvessé, hogy számunkra Testévé és Vérévé válják szeretett Fiadnak, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak. Ki szenvedésének előestéjén...”

A szavak megválasztásáról egyelőre még nem beszélve, jól látható, hogy a szöveg szerkezetét egyedül Mezey fordítása követi (s egyúttal az is jól látható, hogy a latin szöveg szerkezetét egy ünnepélyes, kultikus magyar nyelvhasználatban nehézség nélkül követni lehet).

Először is: a könyörgés nem önálló, hanem elején is, végén is egy gondolatmenetbe illeszkedik. Ezért élén a „*quam oblationem*” áll, mint ami visszaüt az előző könyörgésre (*Hanc igitur*): „Azért ez áldozati

adományt tőlünk, szolgálidtól... kérünk, megengesztelődve fogadd, rendezd el a Te békédben napjainkat...” A „Quam oblationem” fordulattal az előző könyörgés közbevetése után (rendezd el a Te békédben napjainkat, és rendeld el, hogy az örökkétartó kárhozattól megmenekedjünk, s kiválasztottaid nyájába számláltassunk” visszaül az előző könyörgésben megnevezett áldozati tárgyakra (Hanc igitur oblationem — Quam oblationem). Mintha azt mondaná: „A fent nevezett áldozati tárgyakat.” Szunyogh is, Mezey is azzal hangsúlyozza az összetartozást, hogy a mondat élére helyezi (szemben a mai misekönyvvel). Mezey a „pedig” közbeiktatásával szerencsésen érzékelteti, hogy itt a gondolat visszafelé haladva átugrik egy szakaszt (rendezd el a Te békédben...), s egy azelőtti szóhoz akar kapcsolódni. Voltaképpen még merészebben követhetné is a latint, s mondhatná: „Mely adományt te, ó kegyes Isten...” Magyartalan lenne ez? Arany János például bátran használja, akár úgy is, hogy bekezdés élén utal vissza vonatkozó szóval az előző bekezdés egy szavára.

Hasonló kapcsolódást látunk a szöveg végén is: „Domini nostri Jesu Christi – Qui pridie...”, vagyis: „a mi Urunk Jézus Krisztusnak – Ki szenvedésének előestéjén...”

A tárgy megnevezése után Mezeynél is a személy következik: „tu, Deus”, vagyis „te, ó kegyes Isten”. Az „ó” használata azt az ünnepélyes nyomatékosítást követi, mely a latinban a „tu” (értelmileg szükségtelen) beiktatásával érzékelhető. A „kegyes” Isten viszont a latin „digneris” állítmányt pótolja. Megfigyelhető, hogy a latin könyörgések lehetőleg kerülik az Istenhez szóló közvetlen felszólítást (tedd ezt, tedd azt); azt igyekeznek a „quaesumus” vagy „digneris” beiktatásával finomítani. Mi nem parancsolunk az Istennek, s tisztában vagyunk azzal, hogy az Isten részéről leereszkedő jóakarát (dignatio) jele, ha hallgat kérésünkre. Minthogy azonban a „digneris” beiktatása a mondatszerkezetet elnehezítené („méltóztassál mindenek fölött áldottá... tenni”), ez az illő hivatkozás a megszólításba van átmentve.

Mind Szunyogh, mind Mezey fordítása megtartja az öt, egymással nyelvtanilag is összehangolt kifejezést (tartalmukra még visszatérünk). Ezek rendje teljesen felismerhetetlen a mai misekönyv fordításában. Ezután Szunyoghnál is, Mezeynél is második óhaj következik, méghoz-

zá Mezeynél a latin sorrendjében (tehát nem: Jézus Krisztus testévé és vérévé válják, hanem: testévé és vérévé válják Jézus Krisztusnak). S ennek két előnye van: egyrészt azzal Jézus Krisztus neve a mondat végére kerül, a következő szövegszakasz természetesen tud kapcsolódni: Jesu Christi – Qui pridie = Jézus Krisztusnak – Ki szenvedésének előestéjén. Másrészt világossá válik a „nobis” jelentése. Szunyogh fordításában ugyanis úgy tűnik, mintha a „dilectissimi”-hez kapcsolódna: nobis dilectissimi = számunkra szeretett. Mezeynél világos, hogy „nobis... fiat – dilectissimi”, vagyis: számunkra, javunkra válják testévé és vérévé. Jézus Krisztus „dilectissimus” jelzője ugyanis nemcsak azt jelenti, hogy „számunkra szeretett”, tehát mi szeretjük, hanem az Atya előtt is hivatkozik arra, hogy ő a szeretett Fiú („Hic est Filius meus dilectus”, ez az én szeretett Fiam).

A „nobis” = számunkra szó azonban akkor is pontosítást kíván, ha a „nobis fiat” összefüggésben hagyjuk. E ponton a mai misekönyv a megtévesztő igeválasztásával szinte eretnekséget súrol. Amikor ugyanis, a „fiat”-ot „legyen”-nel fordítva a „nobis” mellé állítja, azt az értelmet látszik sugallni, hogy ami magában nézve kenyér és bor az „nekünk” Jézus teste és vére. A kenyér és bor nem változik át, hanem új jelentést kap *számunkra*. Az átváltozás nem objektív valóság, hanem a hívő közösség számára valami mást jelent. Nem mondom, hogy a fordító ezt akarta mondani. De a szöveg egyáltalán nem zárja ki ezt a jelentést: „*legyen* teste és vére” (ahelyett, amit Szunyogh is, Mezey is mond: *válják* testévé és vérévé”), a „számunkra” szóval együtt ahhoz közelít, amit az Egyház a „transsignificatio” teológiai műszó alatt elítélt. Talán nem is lenne parafrázis, ha még Szunyogh vagy Mezey fordításában is javítanánk a „számunkra” szót arra, ami a „nobis” tényleges tartalma: „javunkra”, vagyis a mi üdvösségünk segítségére. (Erről majd az átváltoztatás után a „Supplices te rogamus” könyörgés fog részletesebben beszélni.)

Ezután áttérhetünk az igazi nyelvi keresztre, az öt melléknév tárgyalására. Jól látszik az elemek belső, tartalmi tagolása: 1 + 3 + 1. Az első és utolsó jelentése egyértelmű: áldott és elfogadott. De mit jelentsen: „adscripta, rata, rationabilis”? Miben különböznek ezek egymástól? Mi-

ilyen értelemben mondhatók ezek az oblatióra, a kenyérre és borra, illetve: milyen értelemben kérhetők e minőségek rájuk?

Odo Casel több kiváló tanulmányában foglalkozik e néhány szóval. Most a *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft* II. kötetében megjelent közleményt követjük.

Induljunk ki a liturgikus szituációból. Az oltáron ott fekszik kiválasztva, Istennek ajánlva a melchizedeki áldozat: „Melchisedech rex Salem, proferens *panem et vinum*, erat enim sacerdos Dei altissimi” (Gen. 14, 18). Ez az „oblatio”, a felajánlás, az Egyháznak voltaképpen értéktelen, mert Krisztus áldozatával még nem egyesített „áldozat”. De a fizikai tárgyak csak közvetítenek, hiszen Istennek nincs rájuk szüksége. Mit közvetítenek? Azt, amit a római kánon pár perccel előbb ki-mondott: az Egyház fidesét és devotióját: tiszta hitét és önmagának teljes önátadását. Önmagában ez is értéktelen, de nem is azért hozza az Egyház, hogy Krisztus egyetlen áldozata mellé további áldozatokat ajánljon fel, hanem azért, hogy saját önátadását Krisztuséval egyesítse, s ezzel tegye üdvösségszerzővé. A megtestesülés rendjének megfelelően ez azonban nem lélekben, hanem látható kultuszban megy végbe. Ezek a lelki, isteni események a földi kenyéren és boron valósulnak meg. A kenyér és bor, az oblatio magában hordozza, Isten elé viszi az Egyház devotióját; majd amikor a kenyér és bor átváltozik a keresztfán megtört Testté és kiontott vérévé, akkor az Egyház devotiója befoglalódik Krisztus devotiójába. Megszűnik értéktelen magánvalósága, és bevonódik egy végtelen értékű igazi valóságba. Ennek gyümölcseként létrejön az Isten és ember egyesülése, mely ismét nem „lélekben” történik, hanem a kenyér és bor színeinek felhasználásával.

Most már értjük, miért kér kettőt az Egyház abban a könyörgésben, melyet közvetlenül az átváltoztatás előtt intéz Istenhez. A földi felajánlás (kenyér és bor) is, de önmagunk felajánlása is csak akkor lesz alkalmas arra, ami vele történik, ha Isten számára méltó és elfogadható. Erről szól a mondat első fele.

Casel szerint a mondat közepén álló „ut” nem csak célhatározó lehet; a keresztyén latin az óhajt is kifejezhette vele („utinam”). Vagyis két önálló kívánságról (mellérendelésről) van szó, mely azonban egyetlen eseménysorba összerendeződik. Az első az oblationak (és ami abba

befoglalódik) méltó volta és elfogadása, a másik pedig annak átalakulása. A kettőt világosan meg kell különböztetni, és egyúttal egymáshoz kell kapcsolni.

Mit jelent tehát a három „problematicus” melléknév?

Az *'adscriptam'* az *adscribere* = valamit vagy valakit hivatalosan beírni valahová, ezzel számon tartani, előjegyezni, bejegyezni, valahová odasorolni ige származéka. Ahogy a megigazultakat az Úr „feljegyzí az élők könyvében”, úgy a kenyeret és bort is mintegy kiveszi a földi javak köréből, s a mennyei dolgok eszközlői közé sorolja.

A *'ratus'* a *reor* (kiszámít, valamilyennek tart) igéből származik, s jelentése: végigszámolt, számolással meghatározott (egyébként a „ratio”, ráció is ebből származik), ebből azután: meghatározott, biztos, változhatatlan elismert, jóváhagyott, jogerős, érvényes. Azt reméljük, hogy miután Isten „megvizsgálja” felajánlásunkat (mind annak hibátlanságát, mind a mögötte álló tartalmat, vö. „*nota devotio*” szintén a római kánonban!), azt érvényesnek, törvényesnek fogja ítélni, nem talál benne csalást, elvetésre méltót.

Legnehezebb a „*rationabilis*” szó tartalma. Nem csoda, ha a korábbi szerzők a „logiké thüszia” vagyis „szellemi áldozat” jelentésre gondoltak, hiszen a római levél „*rationabile obsequium*” (szellemi hódolat) kifejezésére való utalást is láthattak benne, de az is kézenfekvő lenne, hogy a látható tárgyak mögött meghúzódó lelki magatartásról beszélne a liturgikus szöveg. Persze kételyt ébreszthet a szövegösszefüggés: kérhetjük-e mi Istentől azt, hogy felajánlásunk „szellemi” legyen? Casel szerint, ha esetleg a kifejezésnek ilyen jelentése volt is korábban, „az egész oráció szövegösszefüggésében” egy új értelmet kapott. A római misekánon keletkezésével egyidejű helyeket idéz, melyekben a *'rationalis'* értelme: „*sachgemäß*”, egy dolog természetének, rendeltetésének megfelelő. „...psalmi vel antiphonae... dicantur... ita apti et ita rationabiles, ut ad ipsam rem pertineant quae agitur”; Nagy Szent Leónál így reagál arra a szokásra, hogy Vízkeresztkor kereszteljenek: „*miror vos vel praedecessores vestros tam irrationabilem novitatem usurpare potuisse*”. Casel szerint az eredeti „lelki, szellemi” jelentés csak addig volt helyénvaló, míg az átváltoztatás után egy tényt állapít meg, és sohasem kapcsolódik a „*facere*” igéhez. Így a görög liturgiá-

ban, de a latin Liber de Sacramentis-ben is: „offerimus tibi hanc immaculatam hostiam, rationabilem hostiam”, ahol értelme: szellemi, vagyis vérontás nélküli áldozat. A szó azonban itt az átváltoztatás előtt áll, és Isten működését kéri: „*fac nobis hanc oblationem ascriptam, ratam rationabilem*”. A korábbi értelemre a latinok már más szót használtak: a „*spiritalis*”-t. A misekánonban szereplő „*rationalis*” tehát egy hasonló, de árnyalatában különböző újabb szót ad az „*ascriptam, ratam*” mellé: a dologhoz illő, rendeltetésére alkalmas. Így alakul tehát ki az 1 + 3 + 1 szerkezet.

Eszerint azt kérjük Istentől, hogy felajánlott áldozati adományainkat (oblationem) tegye áldottá, továbbá tegye az üdvösségszerző mennyei dolgok közé átsoroltta, törvényessé-érvényessé, s tegye a céljára, rendeltetésére méltóvá, vagyis alkalmassá; végül pedig tegye mint áldozatot elfogadhatóvá. Ez után az előbbi óhajnak mellérendelve azt fejezi ki, hogy ugyanez a felajánlás alakuljon át: legyen testévé és vérévé Jézus Krisztusnak, aki ezt a misztériumot az utolsó vacsorán így és így elrendelte.

Végül az „*in omnibus*” nyilvánvalóan nem az áldásra vonatkozik, hanem az oblatióra: azt minden ízében, minden összetevőjében, fizikai és szellemi mivoltában tegye az Isten áldottá... (Ezt a problémát az új magyar misekönyv így kerülte ki: „„Áldd meg, Istenünk, *bőséges* áldásoddal...””)

Fejtegetését Casel így fejezi be: Ha a később hozzáfűzött „*benedictam*” szót elhagyjuk, látjuk, hogy az oráció első része azt kéri: Isten ismerje el teljes értékűnek az ő Egyháza áldozati adományát. E rész tehát a hangsúlyt az Egyház áldozati szerepére helyezi, hiszen csak erre nézve lehetnek kérései. Az „*oblatio*” itt az eukarisztiát úgy tekinti, mint ami a kánonban az Egyház áldozati tettének megjelenítését szimbolizálja. Tehát nem egyszerűen a kenyérről és borról van szó. Ha a kérést Isten elfogadja, akkor az Egyház egészen háttérbe vonul, és átadja a teret a mindenható Istennek és Krisztus cselekvésének: „*ut... fiat*”. Maga Krisztus jelenik itt meg a szövegben ő, „*qui pridie*”, ki szenvedése előtti napon... Az imádság, egyszerűen és mélyértelműen összekapcsolja az Egyház áldozatát és Krisztus áldozatát, és átvezet a misztériumba.

Ezután térjünk vissza a három fordítási kísérletre. Ha Casel fejtegetéseit használni akarjuk, Mezey László fordítását akár tovább is fejleszthetjük: „Mely felajánlott adományt te, ó kegyes Isten, kérünk, tedd mindenestől áldottá, befogadottá, érvényessé, rendeltetéséhez méltóvá és számodra elfogadhatóvá; és váljék az javunkra Testévé és Vérévé a te szeretett Fiadnak, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak. Ki szenvedésének előestéjén...” Vagy ha a „mely” kezdet valakinek mégsem tetszik, ugyanakkor kapcsolódását az előző könyörgéshez nem akarjuk feladni, így is indulhat: „És ezt a felajánlott adományt...”

Ehhez képest Szunyogh fordítását pontosnak és szépnek ítéelhetjük, csak a „szellemivé” szót kell módosítani, továbbá Casel fejtegetései szerint a második kérést mellérendeltté átalakítani, a végén pedig célszerű lenne a „Testévé és Vérévé” mondatrészt a latin szerinti helyére előre hozni.

A mai misekönyv fordítását körülírásnak kell tekintetünk. Az „áldd meg áldásoddal...” a latin liturgiához illetlen nyelvi henyesség. A „bőséges” az „in omnibus” téves értelmezéséből fakad. Helytelen az adományok megnevezését a mondat kezdetéről elmozdítani. Az „Istenünk” megszólítás nem felel meg a „tu Deus”-nak. Az öt, nyelviileg összerendezett melléknév egysége eltűnt, mert az első (benedictam) külön mellékmondattá alakult, a 2-4. melléknevet egy, a jelentésnek csupán egy vonatkozását felemlítő szó váltotta fel. Míg az első melléknév elkülönült, a 2-4. és az 5. van azonos ragozási alakban. A ’fiat’ = legyen problémájáról már beszéltünk. A „legyen ez számunkra szeretett” elkeni a tagolási problémát: legyen ez számunkra / szeretett, vagy: legyen ez / számunkra szeretett?

A fentiek felvetnek két általánosabb problémát is, nem lesz haszon nélkül azokra is rászánni néhány percet.

*

„Tedd áldottá”: ezt mindannyian könnyen elfogadjuk: Isten halmozza rá adományait e kenyérre és borra. Egyébként is, e szó annyira a kegyességi terminológia része, hogy meg is szoktuk, s nem kérdezzünk rá értelmére. (Egyébként Casel szerint éppen ez a „benedictam” igen

régen, a többihez képest mégis utólag került bele a szövegbe!) Nincs sok bajunk az utolsó melléknévvel sem (melyet a misekönyv is, Mezey is így fordít: „előtted kedvessé”). Amit mi Isten elé hoztunk, felajánlottunk, az ne legyen bántó az Isten fölségének, nézzen rá kegyes tekintettel. Az „elfogadottá” talán annyiban jobb, hogy jelzi: Isten elfogadó akarata a feltétele annak, hogy azután azt éltető szentségként adja vissza.

A középső három szó azonban nyilvánvalóan a római jogi szférára utal. S ez olyasvalami, ami előtt a mai papok és hívek többsége értetlenül áll. (Olvassuk el azonban ehhez Mezey László: „A római misekánon” c. cikkét a Magyar Egyházzene III (1995/1996) 3. számában: 277-286. oldal). Az Egyház azonban nem játszadozik azzal, hogy jogi kifejezéseket használ. Az egyházatyák korának papjai semmivel sem voltak rosszabbak pasztorális szempontból a maiaknál. És a jogi terminusok használata egyáltalán nincs ellentétben a Bibliával. Szent Pál számos esetben fejezi ki az egész megváltás értelmét ilyen módon (gondoljunk például Ádám adósságlevelére).

Vallási életünkhöz hozzá tartoznak a mély érzelmek, szívbeli mozgulások, élmények, az Istennel való folyamatos és hullámozó intenzitású „dialógusok”, a lelkiélet állandó lélegzése, az okulások és imádságok változó tartalmú és karakterű mozzanatai. Jó esetben ezek a befogadó vagy kifejező lelki események a szeretet erőterében mennek végbe. Bármennyire fontosak, bármennyire az Isten- és emberszeretet élesztői, önmagukban ki vannak téve a szubjektívizmus veszélyének: állandó hullámozásukban, a mindennapokban való feloldódásukban mondhatni cseppfolyósak, sőt be is csaphatnak, vagy be is csaphatjuk velük magunkat.

Mindennek a jó dolognak van egy mélyebb alapja, olyan, mely szilárdabb kereteket ad a vallásnak. Isten megteremtett minket, s teremtett létünkkel egy pontosan meghatározott kapcsolatba állítja be egész létünket. Ádám megtagadta ezt a kapcsolatot, s ezzel törvényszegést követett el. Azután Isten szövetséget kötött népével, törvényt adott neki (s éppen ezzel tette néppé, hiszen „egy nép az, mely egy közös törvénnyel él”). A nép hol megtartotta, hol megszegte ezt a törvényt, Isten kegyes oltalmát vagy büntető haragját vonva magára. Krisztus taní-

totta Isten országát, s tanítása egy folyamat, mely hol megérintette, hol érintetlenül hagyta, hol haragra gerjesztette hallgatóit; aki befogadta abban jobb vagy rosszabb talajra hullt a vetés, el is száradhatott, de különböző terméseket is hozhatott. A megváltás azonban nem egy folyamat volt, hanem egyetlen megváltó áldozati tett, melyben Krisztus jóvátette Ádám bűnét, eltörölte halálunkat és új életet adományozott az embernek. Ebben az új életben a keresztség szilárd formájában részesül az ember, melyben egyetlen tettel elkötelezi magát neki, megtagadja a bűnt, a hitet választja, Isten pedig eltörli bűneit. Folytathatnánk: mindebből látszik, hogy a vallásosság „folyékony” folyamata mögött ott van az Isten–ember vagy Isten–Egyház nagyon is meghatározott, formákhoz kötött, az „érvényes” mércéjével mérhető szövetsége. Ennek hatását leírhatjuk sokféle hasonlattal (például Krisztus, az orvos), de a hasonlatok közül meghatározó a jog: kötelesség, forma, bűn, ítélet, bíró, szerződés, teljesítés, elismerés és el nem ismerés, jóvá tétel, stb. A jogi hasonlatok nemcsak segítenek nekünk megérteni a vallási élet számos elemét (gondoljunk például a gyónásra), de a változó-hullámszó vallási élet mögé a biztonságot, az egyéni megítélések mögé a közösségi és azon túl isteni érvényességet, a vélekedések mögé a normákat helyezi. Ezért Aquinói Szent Tamás, aki oly szép könyvben elemzi az istenszeretet működését, a vallási életet mégsem ide helyezte summájában, hanem a *justitia*, az igazságosság nagy kategóriája alá. Aki ezt a dimenziót megtagadja, az egész vallási életét csuszamlós talajra helyezi.

A római jogi terminológia tehát nem tartalom, hanem a tartalomhoz illő kifejezőmód, mely – más elemekkel együtt hatva! – segít minket a helyes tájékozódásban, a vallás, a liturgia, benne így a szentmise jobb megértésében. Kissé élesen és röviden fogalmazva: komolyságot ad vallási, s különösen liturgiai életünknek.

Isten nem véletlenül tett minket *római* katolikussá. Ez nem csak a pápát jelenti, hanem azt, hogy számunkra a keresztény tartalom emberi felfogásához segítségül adta a római kultúrát is, benne a római jogot. Szeressük liturgiánk stílusának ezt az integráns összetevőjét!

Felmerülhet itt még egy általános kérdés. Láttuk, hogy a liturgikus szöveg megértése kiváló szakemberek munkáját kívánta, kívánja meg. Ha azonban egyik kiigazítja a másikat, nem jöhet-e egy harmadik, aki kiigazítja az elsőt? Mondhatja-e liturgiánk azt, amit éppen ma egy fordító annak értelméről gondol? Nem veszélyes-e, ha liturgiánk tartalma az, amit mai belátásuk és tudásuk szerint a liturgia szakemberei oda behelyeznek (még ha meg is kapják hozzá a püspöki jóváhagyást)? És e kétely igaz elsősorban éppen a római liturgia legsajátosabb részére, a Sacramentariumra nézve (könyörgések, misekánon).

Félreértés elkerülésére: nem a fordítás jogosságát teszem én itt kérdésessé, hanem azt, amikor eltűnik maga a biztosan érvényes szöveg, és a fordítás lesz a liturgia tartalma. Nem csoda, ha a zsinat idején sokan kifejtették, például a misekánon lefordítására nem alkalmasak a modern nyelvek, s az anyanyelvűség használata veszélyezteti a liturgia mondanódójának továbbörökítését (feltéve, ha a továbbörökítést nem akarja valaki a könyvtárakba visszaszorítani).

Bizony, némi félelemmel és csupán egyéni véleményként el kell mondanom azt az erősödő sejtésemet, hogy vissza kellene állítani a kánon latin nyelvű mondasát, úgy azonban, hogy mellette a hívek fordítást kapnak kezükbe. De valóban segíthet ez a problémán?

Azt hiszem, igen. Mert így világosan elkülönül egymástól az: mit mond a liturgia – és az: mennyire értjük ma a liturgia mondanivalóját, s mennyire tudjuk azt közvetíteni az adott nyelvterületen. Sok itt az esetlegesség. A liturgia tartalmi értékét nem tudja eldönteni a pápai, püspöki jóváhagyás, különösen nem akkor, amikor sok-sok ország változó körülményei között készülnek a fordítások. Éppen kik voltak vele megbízva, egyáltalán, van-e az adott országban erre való szakember? És mik az erőviszonyok? Kikre hallgatnak a püspökök, és kik ellen intrikálnak éppen náluk? Ki van éppen Rómában, aki az adott nyelvet ismeri? Eldöntheti-e ennyi esetlegesség, hogy mit fog mondani a liturgia?

Más az eset, ha a hagyományos latin szöveg használati fordításairól van szó. Akkor mindenki tudja, hogy az csak segédlet. Akár több fordítás is igyekezhet minél jobban megközelíteni a tartalmat. Ha jobb születik, azonnal kicserélhető az előző. És veszítünk-e valamit? Inkább nyerünk! A régi vád, hogy az emberek nem tudják, miről van szó, már

nem helytálló: ott van a kezükben, olvashatják. Ugyanakkor, amit a pap mond, az nem nekik szól. Azt az Egyház mondja az Istennek. Az pedig tiszteletreméltó egyetemességében, ősiségében, személytelenségében, az esetlegességektől való mentségében vészeli át gyalgó emberi generációinkat.

Jegyzetek a liturgiáról

72. Zsoltárok

Tegyük fel, az ember mély és reménytelen letargiába kerül. Úgy látszik egész élete összeomlott. Külső tárgyi körülmények, vagy ostoba, gonosz, hiú emberek – nem, nem neki ártanak! – megsemmisítik mindazt, amire egész életét – úgy tudja, önzetlenül – feltette, s mindazt, amit értékként akart a többieknek (mondjuk például: hazájának, Egyházának) adni. Magát is okolja, lelkiismeretfurdalása van, talán saját bűnös volta mindennek az oka? (Dehogy is igaz ő, utolsó az utolsók között.) Semmihez sincs kedve, de a kötelességérzet mégis kezébe adja a liturgia által aznapra eső zsoltárt:

„Uram, ne büntess engem haragodban, ne sújtsál felindulásodban. Könyörülj rajtam, Uram, mert erőtlenség vagyok, gyógyíts meg, Uram, mert megháborodtak csontjaim. És igen megrendült az én lelkem, te pedig, Uram, meddig vagy még távol? Térj hozzám, Uram, és mentsd ki lelkemet, szabadíts meg engem irgalmasságodért! Mert nincs, aki a holtak közt megemlékeznék rólad, a sírban pedig ki ad neked hálát? Elfáradtam sóhajtozásomban, könnyekkel áztatom minden éjjel ágyamat, könnyhullatással öntözöm ágyamat. Elhomályosodtak a búsulástól szemeim, megaggyantam ellenségeim között...” – Megszólal, amit érez, formába ömlik, ami belül háborgatja. Nem, nem ad ez vigasztalást, de legalább nem egyéni panasza lázong a szívében, hanem az üldözöttek millióihoz társul az imádságban.

Azután másnap is, ugyanilyen lelkiállapotban, felnyitja a zsoltárkönyvet: „Magasztallak téged, én Istenem, Királyom, és áldom a te nevedet mindenkoron és örökkön örökké. Minden napokon áldalak téged, és dicsérem a te nevedet mindenkoron, és örökkön örökké. Nagy az Úr és igen dicséretre méltó, az ő nagyvoltának nincsen határa. Nemzedék a nemzedéknek dicséri a te művedet, és hatalmasságodat megvallják. A te méltóságodnak dicsőséges fényét hirdetik, és csodatetteidet elmondják. Félelmetes dolgaidnak erejéről szólnak, és nagyságodat hírül adják. Jóvoltod gazdagságának emlékezetét zengik, és igazságon ujjonganak.” – Megváltozott valami? Nem, ugyanolyan reménytelen, ugyanolyan kilátástalan az élete. De ajkán elkezd megszólalni a megváltott Egyház hangja... lehet, hogy volt nap, amikor ő is így ujjongott? Lehet, hogy lesz nap, amikor ő is így ujjonghat? Akárhogy is, most egy percre zárójelbe került az ő egyéni gondja. Most egy rövid időre nem órála van szó. Nem öncsalás ez, hiszen mindenestől igaz, amit ajka kimond, csak éppen talán most nem óréa nézve igaz. Ringassa magát e mondatokon, nem azért, hogy elbóduljon, hanem hogy egy-személyes valóságából kilépjen valami nagyobb léptékű valóságba.

Ugyanígy vehetnénk elő száz más esetet. Az egyházatyák mondták, hogy a zsoltár mindenre kínál orvosságot.

Ezért nem szabad elhinni, hogy a liturgia mércéje az, hogy mi mit gondolunk és érzünk. Hadd gondolja és mondja a liturgia azt, amit ő gondol és érez. Mi pedig elszántan vegyük kézbe örömben, bánatban, ujjongásban és végső kétségbeesésben – mindaddig, amíg egyáltalán van testi és lelki erőnk hozzá. Talán megadatik, hogy halálunk percében éppen ezt mondjuk: „Jöjjetek, ujjongunk az Úrnak, vigadjunk a mi szabadító Istenünknek...”

Szent Benedek intése pedig így szól: „...hogymétek megegyezzen azzal, ami a szátokon van”, vagyis ne azt mondjuk, amit érzünk, hanem azt érezzük, amit mondunk.

15. Európa és a kereszténység – Városok szerkezete és történelme – Olvasói levelek (folytatás) – Jegyzetek a liturgiáról: 29. Krisztus, a Király. 30. Egy kalkuláció az egyházzeneről.

16. A „Társadalomtan”-ról, I. – Jegyzetek a liturgiáról: 31. Mysticum jejunium – I. 32. Az ismétlődés funkciója a felolvasott liturgikus szövegben. – Pro informatione.

17. A „Társadalomtan”-ról, II. – Jegyzetek a liturgiáról: 33. A hirdetőbála. 34. Mysticum jejunium II.

18. „Audiatur et altera pars”. – Aquinói Szent Tamás az óvatosságról. – Szövegértés, nyelvtanulás. – Jegyzetek a liturgiáról: 35. A communio. 36. Ecclesia toto orbe diffusa.

19. A karmester dolga. – Valami a gyermeknevelésről. – Jegyzetek a liturgiáról: 37. Az 1. zsoltár – húsvétkor. 38. Mi a „kántorböjt”?

20. A giccs. – Egyház és társadalom. – A magyar egyházi stíl. – Egy interjúból. Jegyzetek a liturgiáról: 39. A liturgia „igazsága”. – 40. Egy olvasmány fordítása.

21. A „haldokló” népzene. – Naplójegyzetek (1). – Jegyzetek a liturgiáról: 41. Könyörgések „super oblata”. – 42. Egy furcsa kísérlet.

22. A tekintélyről és tekintélytiszteletről. – Egy kimaradt alfejezet. – A töredékkutatásról. – Naplójegyzetek (2). – Jegyzetek a liturgiáról: 43. Könyörgések „super oblata”: A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése Ádvent I. vasárnapjára – 44. Elsőáldozás Zsámbékon.

23. Kodály és Bartók: Párhuzamos életrajz (1). – Szintagmák és nyelvi struktúra. – Egy tudományos konferencia. – Jegyzetek a liturgiáról: 45. Könyörgések „super oblata”: Karácsony. – 46. „Régi” és „új” liturgia.

24. Kodály és Bartók – párhuzamos életrajz (2). – Aquinói Szt. Tamás: Vajon szükség volt-e az emberi nem helyreállításához Isten Igéjének megtestesülésére? – Jegyzetek a liturgiáról: 47. Mindenszentekre. 48. Könyörgések „super oblata”: Karácsony utáni vasárnap.

25. További nyelvtani játékok. – A politikai celibátus. – Egy jótanács: Gyanakodj „költőiségre!” – Jegyzetek a liturgiáról: 49. Miről szólnak az offertórium-énekek (1). 50. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése nagyböjt II. vasárnapján.

26. Bach-életrajz. – Beckett Tamás vértanúsága. – Jegyzetek a liturgiáról: 51. Miről szólnak az offertórium-énekek (2). 52. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése a pünkösdi utáni II. vasárnapon.

27. Egy ököménikus népénekgyűjtemény esélyei. – Jegyzetek a liturgiáról: 53. Stilizálás – klasszikum. 54. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a húsvét utáni II. vasárnapon.

28. Alárendelt mellékmondatok. – Új Egyházzenei Füzetek. – A Cid-et olvasva. – Húsvéti ének, jó énekeseknek. – Jegyzetek a liturgiáról: 55. „... et salutare tuum da nobis”. – 56. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a húsvét utáni III. vasárnapon.

29. füzet: A haszontalan tudományok. – Jegyzetek a liturgiáról: 57. A szószék. – 58. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a pünkösöd utáni IX. vasárnapon.

30. A körmondat. – Érzés és érzet a művészetben. – Az újdonság varázsa. – A vallás iránti tisztelet. – A Szentháromság – „nekünk”? – Év végi búcsú. Jegyzetek a liturgiáról: 59. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a pünkösöd utáni XV. vasárnapon. 60. Mária „elszenderülésének” ünnepe.

31. Mit adhatunk Európának? (1) – Delacroix naplójából. – Egy erkölcsstan vázlata (1) – Jegyzetek a liturgiáról: 61. Az Egyetemes Könyörgések. 62. Térrendezés Gödöllőn.

32. Mit adhatunk Európának? (2) – Egy elme-etűd. – Egy erkölcsstan vázlata (2) – Jegyzetek a liturgiáról: 63. .Fortescue 64. A római mise-proprium egysége és változatai..

33. Mit adhatunk Európának? (3) – A fiatalosság. – Egy fontos bemutatóról (Jeney Zoltán: Halotti Szentertartás). – Nem értem hogy / mért beszélnek így a / bemondók? – Jegyzetek a liturgiáról: 65. A ceremóniák mélyebb értelme. – 66. „Alkalmas ének”?

34. Mit adhatunk Európának? (4) – A szöveg: közlés és artefactum. – Emléksorok egy nagy zenészünkről. – Egy karácsonyi sequentia. – Jegyzetek a liturgiáról: 67. Szent Miklós? Mikulás? – 68. A zsoltár a liturgikus gyakorlatban.

35. Mit adhatunk Európának? (5) – Joseph Ratzinger nyilatkozata (még bíboros korából). – A misztérkum-teológia rövid foglalata. – Jegyzetek a liturgiáról: 69. A nagy nemzedék. – 70. „Infra actionem”.

A „GONDOLKODÓ” füzetek: egyszemélyes, ingyenes folyóirat. Azokhoz szól, akik a katolikus dogmához hűséggel, ugyanakkor előítéletek nélkül eszmélkednek az egyház és világ, hitélet és kultúra, liturgia és társadalmi élet dolgairól. A füzetek függelékében kapnak helyet az Új Emberben éveken át fenntartott, 2002-ben megszűnt „Jegyzetek a liturgiáról” rovat tovább folytatott darabjai. A fórum egy értelmiségi személyes nézeteinek ad hangot. Szeretné azt a nyugodt, tárgyszerű, elemző, ugyanakkor szükség szerint kritikai hangot megütni, mely nemcsak a gondolkodó értelmiség hagyományainak megfelelő, hanem a katolikus egyház szellemi életében is évszázadokon át normálisnak számított. – Személy szerint szívesen fogadok észrevételeket, bírálatokat. Elgondolkodom rajta, s értelem szerint visszatérek az azokban felvetett témákhoz. De ez a fórum személyes vita lefolytatására nem alkalmas, így a levelekre nyilvános választ nem tudok adni. – Évente 10 szám megjelenését tervezem (a tanév folyamán havonként egyet). A füzetet saját költségemen nyomtatom és ingyenesen bocsátom rendelkezésre. Köszönettel veszem, ha valaki önkéntesen és tetszés szerinti mértékben hozzá akar járulni a költségekhez. A füzet postázásának egyetlen feltétele az, hogy az érdeklődő egy levélben kérje a füzet megküldését, s évente adjon fel tíz darab, önmagának megcímzett, felbélyegzett közepes vagy nagy alakú borítékot a következő címre: Dobszay László, 1024 Budapest, Keleti Károly u. 11/A. II. 9.